

המינהל הפדגוגי

משרד החינוך

אגף קליטת תלמידים עולים

# חברי"ם בבית

חברה ישראלית משלבת

חוברת פעילויות

החוברת מבוססת על תכנית חברי"ם

בהפקת משרד החינוך וג'ויינט ישראל

תשע"ד 2014

## פתח דבר

החברה הישראלית היא חברה קולטת עלייה המתאפיינת ברב-גוניות בתחום התרבותי והלשוני.

התכנית "חברים בבית" מציעה פעילות חברתית משותפת לתלמידים שעלו לארץ לאחרונה ביחד עם תלמידים וותיקים, על מנת להטיב את שילובם של התלמידים העולים ולפתח מודעות חברתית בקרב האוכלוסייה הקולטת לנושא קליטת העולים בישראל.

תכני הפעילות יעסקו בהיכרות אישית, זהות, ערכים, דרכי התנהגות בסביבה רב-תרבותית ויצירת חיבורים משמעותיים בין חברי הקבוצה.

ילדים עולים, אשר חוו מעבר מארץ מוצאם לארץ חדשה חווים שינוי בתחומים רבים: שפה, דפוסי התנהגות, ערכים, נורמות, חלוקת התפקידים במשפחה ורכיבי תרבות אחרים.

מי אני? למי אני שייך? מה התרבות שלי? מי הם החברים שלי? ושאלות אחרות מתחדדות ויוצרות במקרים מסוימים, מצוקה רגשית וחברתית. קשיי קליטה יכולים להוביל לניכור, לשוליות ולהתנהגויות אלימות ואנטי חברתיות. תלמידים ילידי הארץ אינם מודעים לעיתים לקשיי המעבר ולתפקידם בתהליכי הקליטה והשילוב.

הפעילויות הקבוצתיות המוצעות בחוברת, עשויות לסייע בגיבוש הקבוצה, לפתח בקרבם תחושת שיתופיות ואחריות ולהעצים את יכולת המנהיגות בקרב התלמידים המשתתפים כמו כן, עשויות להמעיט התנהגויות שליליות מצד כל השותפים.

יש חשיבות לפעילות קהילתית המשתפת את ההורים בתוכנית "חברים ביחד", לצורך פיתוח קהילה משתתפת ומעורבת בתהליך החיבור בין העולים ובין הוותיקים בבית הספר.

המפגש בין ההורים העולים וההורים הוותיקים של תלמידי התוכנית, לא בהכרח קורה מעצמו ולכן, יש ערך ליצירת מרחב להכרות ושיח משותף. הפעילות עם הילדים, שתוארה לעיל, מהווה תשתית ומכנה משותף למפגש ושילוב משפחותיהם בקהילת בית הספר.

ניתן לשלב פרקים מהפעילות בשבוע עליות במערכת החינוך – הסיפור השלם.

### **מטרות:**

- לייצר חיבורים משמעותיים בין הילדים המשתתפים בתוכנית כחלק משילוב חברתי מיטבי של העולים (ילדים ומשפחותיהם) בסביבת החיים החדשה שלהם.
- בניית התפיסה שתהליך העלייה מחזק ומעשיר את הזהות ומאפשר קבלת סמלים של התרבות המקומית בלי להקריב את הסמלים של תרבות המוצא.
- בניית תפיסה שהעולים הם משאב לחברה הקולטת והדבר דורש חיזוק האחדות החברתית וצמצום האיבה ההדדית וההגדרות הסקטוראליות.
- ביסוס תחושת ההשתייכות לבית הספר ולקהילה של כל האוכלוסיות המעורבות וצמצום תופעות של ניכור הדדי ואלימות.
- הרחבת הכשירות לחיים בחברה רבת תרבותית.

### **אוכלוסיית היעד:**

ילדים הלומדים בכיתות ה'ו' עתירות עולים בבתי ספר יסודיים.

### **פרקי התוכנית:**

**הפרק הראשון** בתוכנית "חברים בבית" עוסק בהעמקת ההיכרות בין התלמידים, בהגברת הסובלנות ותחושת המוגנות. אווירה כזו תעודד את התלמידים להשתתף בשיח ולהתבטא בחופשיות ובכנות. עניינו של **הפרק השני** הוא בהעמקת ההיכרות בין המשתתפים, תוך התייחסות למעגלי הזהות של היחיד ובחינתם.

**הפרק השלישי** נוגע בסוגיות הקשורות בגישה שלילית כלפי ה"אחר",

המתאפיינת לעיתים בתיוג ובדעות קדומות.

**הפרק הרביעי** מזמן התחברות לנושא העליות, נקיטת יוזמה, יצירתיות ובניית תצוגה מעניינת ב"יריד עליות" שאליו יוזמנו תלמידים, הורים ואורחים רלוונטיים מהיישוב.

### **עקרונות התכנית:**

**א. הטרוגניות** – התוכנית מיועדת לבני נוער עולים, בני עולים וישראלים ותיקים ומתייחסת לקבוצה כבסיס לפעולה. חברי הקבוצה יכירו את ערך השונות בחברה הרב-תרבותית בישראל, את תרומתה להעשרת התרבות, את תרומתו הייחודית של כל אחד לעושר החברתי ואת ההזדמנות הניתנת לצמיחה אישית וחברתית במסגרת זו.

**ב. אטרקטיביות ורלוונטיות** בתכנים ובדרכי הפעולה – מגמת התוכנית להפעיל את המשתתפים באופן אטרקטיבי, רלוונטי ו"לדבר בגובה העיניים" עם בני הנוער, כך שיראו בתכנית משמעותית וירצו להשתתף בה.

**ד. הכלה** – התוכנית פונה לילידי הארץ, לעולים ולבני העולים מתפוצות שונות. לפיכך עליה לאפשר ולשאוף גם להשתתפות בני נוער המתקשים בתהליך. הפעולה לא תכפה את "מה שנכון" או "מה שצריך", אלא תיתן לגיטימציה למגוון רחב של דרכי התחברות וביטוי, באופן שיאפשר גם למתקשים למצוא מקום ומשמעות בקבוצה.

**ה. מגוון** – התוכנית תהיה מגוונת, תכלול אמצעים מגוונים ותאפשר לבני הנוער דרכים שונות ומגוונות להתחבר.

**ו. רפלקציה** – חלק בלתי נפרד יהיה העיבוד של התכנים, המסרים, ההתנסויות והחוויית של חברי הקבוצה. תהליך העיבוד ישמש מסגרת לבירור הזהות האישית ולהעמקת המודעות להשפעתה על ההתנהגות בחברה.

### **למנחה:**

חוברת זו מבוססת על התוכנית "חברים" ומציעה מאגר משימות למנחה הקבוצה.

מומלץ להעביר את התכנים בעשרה מפגשים קבוצתיים תוך התאמות לקבוצה במידת הצורך.

בתחילת המפגש הראשון על המנחה להסביר את מטרות התוכנית, להבהיר כללי התנהגות שירוכזו בחוזה קבוצתי עליו יחתמו משתתפי התוכנית.

## **תוכן העניינים:**

### **פתח דבר: רציונל ומטרות**

#### **פרק 1: היכרות**

מפגש 1: פעולה מס' 1: חברים ברשת

פעולה מס' 2: סביבון סוב סוב סוב

מפגש 2: הסיפור שמאחורי התמונה

#### **פרק 2: מעגלים של זהות**

מפגש 3: שאל את עצמך

מפגש 4: הבובה שלי

מפגש 5: המשפחה שלי

מפגש 6: זהות כפולה

#### **פרק 3: ה"אחר"**

מפגש 7: מעגל השבט

#### **פרק 4: ישראל כחברה רב תרבותית**

מפגש 8: איש המאדים

מפגש 9-10: יריד העליות

### **הערה:**

הפעילויות המוצעות בפרק 4: ישראל כחברה רב תרבותית, הותאמו לפעילות קצרה במסגרת שבוע עליות במערכת החינוך – הסיפור השלם.  
ניתן למצוא אותן בפעילויות אגף קליטת תלמידים עולים המפורסמות באתר "שבוע עליות".

## פרק 1: היכרות

### רציונל

התחושה הרווחת בקרב תלמידים היא שהם מכירים זה את זה. אלא שההיכרות בין התלמידים היא לרוב על פני השטח בלבד, והיא מתמקדת בעיקר במאפיינים חיצוניים או בדברים המקובלים כאמיתות, כמו "השמן", "האתיופי" וכד'. זאת כמובן בצד העובדה, שלכל אחד יש חבר קרוב אחד או שניים, ועמם מתנהלת מערכת יחסים קרובה, אכפתית ולבבית.

במפגשים נגע בסוגיות מהותיות לחייהם של התלמידים ובנושאים רגישים וטעונים. על כן חיוני ליצור, טרם העיסוק בנושאים עצמם, תחושה של מוגנות, אשר תעניק למשתתפים את הביטחון לדבר בפתיחות, תוך ידיעה שהדברים הנאמרים לא ינוצלו לרעה נגדם בנסיבות אחרות.

בחוברת זו אנו מציעים רצף של פעילויות, שנועדו לצמצם את הריחוק בין התלמידים, להעמיק את ההיכרות ביניהם ולבנות בסיס חיובי למערכות הקשרים הנרקמות ביניהם בקבוצה.

תוך כדי השתתפותם בפעילויות אלו, המשתתפים יכירו טוב יותר זה את זה. הם ייצרו ביניהם קשרים חדשים ויקבעו הרגלי התנהגויות נאותות, שישרתו אותנו בהמשך חייהם.

בחרנו במתודות שהממד המשחקי-חוויתי דומיננטי בהן. אנו סבורים, שהנאה ומשחק עשויים לעודד את התלמידים להיפתח זה כלפי זה ולשתף ביניהם פעולה.

מפגש בנושא: היכרות

חברים ברשת

מטרות

1. להעמיק את ההיכרות בין תלמידי הקבוצה.
2. ליצור תחושה של השתייכות לקבוצה.

עזרים

- בריסטול
- צבעים
- פקעת צמר/חבל
- בלון

מהלך הפעילות

שלב ראשון – במליאה

שרשרת שמות

המנחה רושמת את שמה ושם משפחתה על בריסטול. המשתתפים שוזרים בתורם את שמם עם אות **משותפת** אחת לאחד השמות. המנחה משקפת, שכך נוצרת שרשרת שמות היוצרת קשר סמלי בין כל התלמידים.

שלב שני – במליאה

חברים ברשת

1. יושבים במעגל.
2. המנחה מספרת סיפור שקשור לשמה, או מסבירה את פירוש שמה. המנחה זורקת את הפקעת לתלמיד כשבידה נשאר קצה החוט, תוך שהיא מציינת את שמו של התלמיד.
3. התלמיד שקיבל את הפקעת מספר סיפור שקשור בשמו או מסביר את מקור שמו, זורק את הפקעת לתלמיד אחר, תוך שהוא ממשיך לאחוז בחוט. וכך הלאה עד שנוצרת רשת שכל התלמידים אוחזים בה.

4. המנחה מבקשת לעשות סבב נוסף של העברת הפקעת, הפעם בזריזות, כאשר כל אחד אומר את שמו של התלמיד שאליו הוא מעביר את הפקעת.

5. המנחה שמה בלון באמצע הרשת ומסבירה שעל התלמידים להקפיץ את הבלון בלי להפילו מחוץ לרשת במשך שתי דקות רצופות. אם הבלון נופל, מתחילים את מדידת הזמן מחדש.

### **שלב שלישי – במליאה**

#### **נקודות לדיון**

1. האם שמעתם דברים חדשים, מפתיעים, על חבריכם?
2. האם היו ספורים דומים? כן/לא. על מה הדבר מצביע?
3. מה מסמלת, לדעתכם, הרשת שיצרתם מפקעת החוטים?
4. במה הייתה תלויה ההצלחה שלכם, בהקפצת הבלון שתי דקות ברצף?
5. האם חשוב ליצור ביניכם רשת קשרים? מדוע כן/מדוע לא?



## מפגש מספר 1 -המשך

### מפגש בנושא: היכרות

### סביבון סוב סוב סוב

#### שלב ב' – גם בקבוצות

1. שמים באמצע המעגל סלסילה ובה קונכיות כמספר חברי הקבוצה ופתקים באותו מספר.
2. כל תלמיד רושם לתלמיד שלימינו איחול טוב, מקפל את הפתק, מניח אותו בתוך הקונכייה ומגיש אותה לתלמיד שלימינו.
3. לאחר שכולם מסיימים את כתיבת הפתקים והגשת הקונכיות, כל אחד קורא לעצמו את הפתק שקיבל. מי שרוצה משתף את החברים בקבוצה.

#### שלב ג' – במליאה

#### נקודות לדיון

1. איך הרגשתם במהלך משחק הסביבון? מבוכה, סקרנות, נעימות, עניין...
2. האם הרגשתם בנוח לספר דברים אישיים או שנמנעתם מכך? מדוע כן/לא? מה יגרום לכם להרגיש בנוח לחלוק דברים אישיים עם חברים?
3. אילו דברים חדשים, חשובים, מפתיעים, למדתם על חברים?
4. האם חשוב לנו לדעת פרטים שונים זה על זה? מדוע כן/לא?
5. באיזה אופן, אם בכלל, הדברים החדשים שלמדתם ישפיעו על הקשרים/יחסים ביניכם?
6. האם היה לכם קשה לנסח דבר איחול לחברכם? הסבירו מדוע כן או לא.

**שימו לב!** לפני שהתלמידים מתפזרים, מבקשים מהם להביא למפגש הבא צילום שלהם לבד/עם בן משפחה/חבר/אחר, שהם אוהבים ושיש מאחוריו סיפור מעניין. הצילום יכול להיות מכל תקופה בחייהם. מבקשים מהם להקפיד על ההנחיות הבאות:

את התמונה יש להביא במעטפה, עליה רשום שם התלמיד. אין להראות את התמונה לאיש!

מפגש בנושא: היכרות

הסיפור שמאחורי התמונה

מטרות

1. לאפשר היכרות בין התלמידים במעגלים נוספים – משפחה, חברים.
2. לעודד גילוי לב ושיתוף ברגשות בין התלמידים.

עזרים

- צילומים שהתלמידים בחרו להביא.

מהלך הפעילות

שלב ראשון – בקבוצות

"מדרש צילום"

1. מחלקים את המשתתפים לקבוצות שמספר חבריהן אינו עולה על חמישה.
2. כאשר כולם יושבים בקבוצתם, כל אחד מציג את התמונה ומבקש ממשוה אחר לנחש מהו הסיפור מאחורי התמונה.

בעל התמונה יחשוף בסוף את הסיפור האמיתי: מתי היא צולמה, איפה, מי הדמויות הנוספות בצילום אם יש כאלה, האם הצילום קשור לזיכרון נעים וכו'. אם הוא מוכן, הוא יענה על שאלות של תלמידים שמעוניינים לשמוע הבהרות ופרטים נוספים.

4. כל קבוצה סיפור אחד ותניח את התמונה הרלוונטית במרכז הכיתה.

שלב שני – במליאה

1. נציג מכל קבוצה (לא בעל התמונה!) יציג את הסיפור שבחרה קבוצתו ואת הנימוקים לבחירתה.
2. אם ניתן לקיים שיעור כפול, אפשר להכין הצגות קצרות עלפי שלוש התמונות שנבחרו.

שלב שלישי – במליאה

נקודות לדיון

1. אילו דברים חדשים למדתם על חבריכם לקבוצה?
2. אילו דברים חדשים למדו חברי הקבוצה עליכם?
3. איזה סיפור הפתיע/סיקרן/ריגש?

4. האם היו דברים שהיה קשה לכם לספר. מדוע? מה גרם לכך שבכל זאת

סיפרתם?

5. האם היו דברים שקשורים לתמונה שלא סיפרתם? מדוע? האם תרצו לספר

בפעם אחרת? באילו תנאים?

## פרק 2: מעגלים של זהות

### רציונל

בפרק זה נעסוק במרכיבי זהות אישית של התלמידים. הזהות מורכבת ממרכיבים חיצוניים – מראה פיזי, קול, שפת גוף; וממרכיבים פנימיים – תכונות אופי, משפחה, מוצא, אמונות, ערכים ועוד. בכל אחד קיים גרעין של זהות, שיבוא לידי ביטוי בכל מקום ובכל מסגרת.

אנו נתמקד בשלושה מעגלי זהות: זהות אישית; זהות המוצא/המשפחה; וזהות חברתית-לאומית. לכל אלו משקל נכבד בזהותו של כל יחיד, ועל אחת כמה וכמה, בקרב מי שעקר מארץ הולדתו והשתלב בחברה חדשה. יש כאלה שהשתלבותם קלה יחסית בשעה שאחרים חווים קשיים מרובים.

העיסוק בזהות האישית מהווה הרחבה והעמקה של ההיכרות בין התלמידים, שבה עסקנו בפרק הקודם. גם כאן יש לגלות זהירות, רגישות וערנות בנושאים כמו: פרטים שהמשתתפים אינם מעוניינים לחשוף, הקשורים למצבים של המשפחה (מחלה, אבטלה, סטייה...), למבנה המשפחה, למסורת עדתית וכד'.

מפגש בנושא: מעגלים של זהות

שאל את עצמך

מטרות

1. לעודד חשיבה על מרכיבים של זהות אישית.
2. לחשוב על הגורמים שמשפיעים על עיצוב זהות.
3. להבהיר שזהותו של אדם היא דבר דינאמי.

עזרים

- דפים עם מילות השיר "שאל את עצמך" כמספר המשתתפים, שני הבתים הראשונים בלבד! (נספח מס' 1).
- חבל שפאגט ארוך תלוי מקיר לקיר בגובה הכתפיים של המשתתפים (ממוצע).
- אטבים כמספר המשתתפים.
- דפי A4 כמספר המשתתפים.
- צבעים.
- זהות אישית (למנחה), נספח מס' 2.

מהלך הפעילות

פתיחה קצרה במליאה

1. מחלקים לכל תלמיד עותק עם מילות השיר "שאל את עצמך" וקוראים אותו בשקט.
2. לאחר שכולם סיימו לקרוא בשקט, קוראים את השיר בקול (המנחה או אחד מהתלמידים) ומסבירים מילים או משפטים קשים להבנה.

שלב ראשון- אישי

1. כל תלמיד בוחר שאלה מתוך השיר, שאלה הוא רוצה להתייחס, ורושם את תשובתו באותיות גדולות על גבי נייר A4. רצוי שכל תלמיד יכתוב את שמו ליד תשובתו, אך אין לחייב זאת.
2. כל תלמיד תולה את תשובתו על גבי החבל.
3. התלמידים עוברים וקוראים את התשובות.

## **שלב שני – במליאה**

### **נקודות לדיון:**

1. מהו לדעתכם המסר המרכזי של השיר?
2. איזו שאלה נוגעת לדעתכם לזהות?
3. באיזו שאלה בחרו הכי הרבה תלמידים? מדוע לדעתכם?
4. לאילו שאלות אף אחד לא התייחס? מדוע לדעתכם?
5. עם אילו תשובות אתם מזדהים? הסבירו.
6. עם אילו תשובות אינכם מסכימים? הסבירו.
7. על מי מהחברים בכיתה למדתם משהו חדש?
8. ציינו תשובה שנראית לכם משמעותית (חוץ מהתשובה שלכם) לילדים בגילכם.
9. ממה מורכבת לדעתכם זהות אישית של כל פרט? [ראו נספח מס' 2]

## **נספח מס' 1**

### **שאל את עצמך/סוזן פוליס שוץ**

שאל את עצמך

מי אני

מי הם הוריי

מה אני מסוגלת לעשות

מה איני מסוגלת לעשות

במה כוחי  
במה חולשתי  
למד להכיר את עצמך  
שאל מה אני אוהב לעשות  
מה הן מטרותיי  
כיצד אוכל להשיגן  
מה הם ערכיי  
כיצד אשלב את מטרותיי עם ערכיי.

מתוך: סוזן פוליס שוץ, "שלך אם תבקש", עמ' 20

**זהות אישית\* (למנחה)**

זהות אישית היא התמונה שאדם בונה על עצמו במהלך חייו, הנותנת משמעות לחייו. אדם שזהותו מגובשת מסוגל להעריך את כוחותיו ואת חולשותיו ומסוגל להחליט כיצד להתמודד עם קשייו. לאדם זה יש תשובות לשאלות: מהיכן בא? מי הוא? מה רצונו להיות? יש בו היכולת לאחד עבר, הווה ועתיד. זהות האני אינה מתמסדת כמשהו קבוע. זוהי תחושה הזקוקה לשחזור מתמיד של ישות העצמי בתוך הממשות החברתית.

את המושג פיתח אריקסון והוא רואה בו מושג מפתח בהבנת התפתחות האדם לאורך כל שלבי החיים. לדעתו, עיצוב "הזהות האישית" מהווה את המטלה ההתפתחותית העיקרית בגיל ההתבגרות. היכולת להתגבר על בעיות זהות הצצות בעקבות שינויים בחיי האדם תלויה, כנראה, במידת ההצלחה בהנפת משבר הזהות בגיל ההתבגרות.

לדעת אריקסון, זהות אינה יכולה להתגבש ללא האמון הבסיסי שאדם מפתח בתחילת חייו, ובניית המסתיימת רק עם הגשמת השאיפות של המבוגר. כל אימת שמתרחש שינוי משמעותי בחיי האדם (מעבר ממקום למקום, מארץ לארץ, עבודה, אבטלה, נישואין, גיוס לצבא וכד'), מתרחשת הגדרה מחדשת של הזהות העצמית.

על פי רייכמן, "זהות האני" כוללת שלוש זהויות:

**(א) זהות אישית – האדם כפרט.**

**(ב) זהות קבוצתית – האדם בהקשר בין-אישי.**

**(ג) זהות אידיאולוגית – משמעות ייחודית ויעדים שהפרט רוצה להשיגם.**

לדעתו, הזהות בנויה משני מרכיבים בסיסיים:

1. זהות פנימית – נקבעת על פי המידה בה תפקודו של האדם דומה במצבים שונים ובזמנים שונים.

2. ההתאמה בין הזהות הפנימית לתפיסתה על ידי אחרים משמעותיים.

תיאורטיקנים רבים שותפים לדעה שגיבוש זהות אישית וייחודית חיוני להתפתחות נורמטיבית ולחיים תקינים.



| לא ניתן לשינוי                                                              | ניתן לשינוי                                                                                |
|-----------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------|
| תכונות גופניות (גובה, נטייה להשמנה, צבע עור...)                             | התנהגות                                                                                    |
| תכונות אופי/ מזג, הנתפסות על ידי הפרט כמולדות (רגזנות, עקשנות, שתלטנות...). | אפיונים פיזיים מסוימים (רזון, צבע שיער, עמיד שפת גוף...)                                   |
|                                                                             | תכונות/ תכונות אופי הנתפסות על ידי הפרט כניתנות לשינוי (שמרנות, פתיחות, חוסר סובלנות וכו') |

\* מתוך: אתר מינהל ח"ן

מפגש בנושא: מעגלים של זהות

הבובה שלי

מטרות

1. לחשוב על המרכיבים שמשפיעים על עיצוב הזהות.
2. לבודד את מאפייני הזהות ולהבינם.
3. לעמוד על כך שלבני אדם באשר הם, יש מרכיבי-זהות משותפים ושונים.
4. לבחון את מקומה של המשפחה בזהות האישית של כל אחד ואחת.

עזרים

- כרטיסי משימה כמספר התלמידים, נספח מס' 1.
- ציור של איש כמספר התלמידים, דוגמה בנספח מס' 2.
- פתקים קטנים.

מהלך הפעילות

**פתיחה:** מציגים את האיש /בובה ומסבירים שלא יודעים עליו כלום, אין לו זהות. האיש מייצג את התלמיד וננסה לגלות מה הזהות שלו.

שלב ראשון – אישי

1. מחלקים את דף הבובה, פתקים לרישום וכרטיס משימה.
2. מסבירים, שהבובה מייצגת את המשתתף.
3. כל תלמיד ירשום על הפתקים את התייחסותו לעצמו על פי הקטגוריות שעל כרטיס המשימה, (נספח מס' 1).
4. המנחה רושמת על הלוח ארבעה טורים על פי הכותרות שעל כרטיס המשימה.

שלב שני – דיון במליאה

- מה מסמלת הבובה, לדעתכם?  
[ אנחנו אדם אחד, אך בכל אחת ואחד מאתנו רבדים שונים של זהות ].
- רושמים בטורים המתאימים על הלוח את הדברים שהתלמידים ציינו לגבי כל אחד ממרכיבי

הזהות (לילד/ה, בן/בת משפחה וכו'). לא לוחצים על מי שלא מוכן לשתף את האחרים.

על הלוח מתקבלת רשימה של מרכיבי זהות מגוונים של התלמידים. משקפים את המרכיבים המשותפים והשונים וממשיכים את הדיון.

1. האם היה לכם קשה/קל לציין את מרכיבי הזהות שלכם בהקשרים השונים? מדוע כן/לא?
2. אילו פרטים קשים לחשיפה?
3. האם מישהו מכם רוצה להוסיף עכשיו איזה שהוא פרט?
4. איך אנחנו קובעים את התרשמותנו לגבי זהותו של הזולת? [ בדרך כלל ההתרשמות נסמכת על נתונים חיצוניים: גובה, צבע עור, טון דיבור וכו'. ]
5. האם התרשמות חיצונית מספיקה על מנת להכיר את זהותו של הזולת?
6. מהם לדעתכם הדברים הדומיננטיים ביותר בזהותו של אדם? [משפחה, מוצא, מסורת].
7. אילו אסוציאציות מעורר בכם המושג משפחה? [ בדרך כלל, נוטים להעלות אסוציאציות חיוביות לגבי משפחה, כגון: חום, אהבה, בית וכו', אך יש לתת לגיטימציה גם לחלקים נוספים הקשורים למשפחה, כגון: מתח, קנאה, תחרות וכו' ].
8. אילו מרכיבים לדעתכם חשוב לשמר לאורך שנים בזהות האישית? מדוע?
9. האם יש מרכיבי-זהות חשובים מאוד, לדעתכם, שלא דנו בהם כאן? הסבירו.

#### **נספח מס' 1**

##### **כרטיס משימה אישית**

##### **א. תן לבובה מספר מאפיינים של הזהות שלך על פי :**

1. את/ה –כילד (גיל, אופי, מראה...)
2. את/ה - כבן/בת משפחה. (מיקום, תפקיד...)
3. את/ה - כחברה.
4. את/ה - כתלמיד/ה. (לימודי וחברתי)

##### **ב. רשום מתחת לכל כותרת:**

1. מה אתה אוהב בכל מרכיב.
2. מה אינך אוהב בכל מרכיב.
3. איזה מרכיב הכי משמעותי בזהותך.

## נספח מס' 2



### **שימו לב!**

לפני שהתלמידים מתפזרים, מבקשים מהם להביא למפגש הבא 2-3 אביזרים

כמו: כובע, צעיף, חגורה, חולצה...

מפגש בנושא: מעגלים של זהות

המשפחה שלי!

מטרות

1. לבחון את מקומה של המשפחה בזהות האישית של כל אחד ואחד.
2. להעמיק את העיסוק בריבוי הזהויות של כל אחד מאתנו.

עזרים

- כרטיסי משימה כמספר התלמידים.
- צבעים.
- בריסטולים.
- חומר רקע למנחה, נספח מס' 2.
- גישה לאינטרנט
- אביזרים ופריטי לבוש שהתלמידים התבקשו להביא

**למנחה:** ניתן לבקש מהתלמידים להכין את השלב השני בבית ולהתייחס לכך בכיתה.

מהלך הפעילות

שלב ראשון – אישי : התבוננות בדיוקנאות

מבקשים מהתלמידים להתבונן בעבודות של גולדשיין באתרי אינטרנט. ראו כתובות בנספח מס' 1.  
כל אחד בוחר דמות אחת שתפסה במיוחד את תשומת לבו ומתייחס בכתב לנקודות הבאות:  
מה מייחד את הדמות? [זכר/נקבה; צעיר/צעירה; חילוני/מסורתי; לבוש בפאר/לבוש ברשלנות; עצוב/שמח ודברים נוספים שתפסו את תשומת לבו].

גולדשיין סבור, שעל ידי התבוננות בתמונות של בני משפחה אנו מפענחים את עצמנו, אנו מאתרים את ה"עקבות" שהם הטביעו בנו.

שלב שני –במליאה

א. התלמידים מציגים את הדמות שנבחרה עלידם ומסבירים את בחירתם.

- ב. שואלים אם מישהו מזהה משהו מיוחד בדמויות.
- ג. מספרים את סיפורו של גולדשיין (נספח מס' 2) ו"מגלים את הסוד".
- ד. מקיימים דיון בעזרת הנקודות שלהלן:
- גולדשיין בחר לתת לתערוכה שלו את השם I am my family. מהו המסר שהוא בקש להעביר באמצעות האמנות שלו?
  - האם אתם מסכימים או לא מסכימים למסר זה? הסבירו.

### **שלב שלישי – יצירתי**

מבקשים מהתלמידים להכין דיוקן של עצמם בהשראת גולדשיין. בעזרת פריטי לבוש (אפשר להחליף בין התלמידים) מעודדים אותם לשלב פריטים וקווי אופי שלדעתם מצויים בהם עצמם וגם בבני משפחה אחרים שלהם.

לסיום, מי שמוכן יציג את עצמו ויסביר את מי בחר לשלב בדיוקן העצמי שלו וכיצד קשור הדבר לזהותו.

לסיכום, ניתן לצפות בבלוג, בו מציג גולדשיין את עבודתו ואת המשמעות שלה עבורו, באתר:

### **נספח 1**

<http://v1.zonezero.com/exposiciones/fotografos/goldchain>

### **נספח מס' 2 למנחה**

הצייר רפאל גולדשיין הוא אמן יהודי המתגורר בקנדה. מוצא משפחתו בפולין. חלק מבני משפחתו עזבו אותה לפני מלחמת העולם השנייה והיגרו לארה"ב ולאמריקה הדרומית.

בני משפחתו שנותרו בפולין נרצחו בשואה.

גולדשיין הציג תערוכה ייחודית של "דיוקן עצמי". דמותו מופיעה בכל התמונות, אלא שבאמצעים אמנותיים שונים הוא "הלביש" על עצמו לבוש, אביזרים, איפור ורקע השאובים מתמונות של חמישים ושישה מבני משפחתו, שחיו עשרות שנים לפניו.

גולדשיין מצלם מחדש את הצילומים, משחזר את ההעמדה, את הבגדים, את המבט, והוא עצמו ניצב במרכז התמונה, ומחליף את הקרוב המת בדמותו שלו. הוא מתחפש, מדביק זקן, מרכיב משקפיים, מתאפר, פעם הוא גבר, פעם אישה. הוא לובש ופושט צורה בהתאם לצילום המקורי אותו בוחר לשחזר.

גולדשיין החל פרוייקט זה, כאשר הוא עצמו הפך להורה. הוא החליט לשמר את העבר, לספר סיפור משפחתי בתמונות, על אנשים שאינם עוד בין החיים. הוא החל בכך כאשר בנו היה בן חמש וכיום כאשר הוא עדיין עוסק בכך בנו כבר בן חמש עשרה.

במחקר שהוא עורך ובשחזור שהוא יוצר בעקבותיו, הוא מסרב להיכנע לאובדן האנושי הפרטי והכללי, לאובדן המסורת, לאובדן הזהות הפרטית של האיש והאישה המתים, מסרב לשכוח ומסרב לאפשר לשכוח לאלו הבאים אחריו.

בטקסט שמלווה את העבודה, כותב גולדשיין שתהליך הצילום הפך אותו ל"שומר הזיכרון המשפחתי והתורשתי, תהליך שבאמצעותו העבר מובא להווה כדי שבני ייקח אותו לעתיד".

לתערוכה זו קרא גולדשיין – "On Familial Ground" או בתרגום חופשי "על יסוד משפחתי".

גולדשיין סבור, שעלידי התבוננות בתמונות של בני משפחה אנו מפענחים את עצמנו, אנו מאתרים את ה"עקבות" שהם הטביעו בנו.

בעקבות התערוכה יצא אלבום, שכותרתו מחזקת את המסר שהוא ביקש להעביר בעבודותיו: I am my family.

מפגש בנושא: מעגלים של זהות

זהות כפולה

מטרות

1. לעמוד על משבר הזהות הכרוך בהגירה ובמאמץ להתערות במקום חדש.
2. להכיר יוצרים ישראלים שמבטאים ביצירותיהם את חיפוש הזהות.

עזרים

- צילום מוגדל מאוד (כך שניתן לראותו גם מהפינות המרוחקות של הכיתה) של הפסל "שורשים" ללא שמו, נספח מס' 1.
- כרטיסי משימה כמספר הקבוצות, נספח מס' 2.
- שיר, נספח מס' 3

מהלך הפעילות

שלב ראשון – במליאה

1. מציגים את צילום הפסל "שורשים" (בלי לציין את שמו) ומבקשים מהתלמידים להתבונן בו בתשומת לב (2-3 דקות).
2. מקיימים שיחה קצרה:
  - א. מה מסמלת לדעתכם המזוודה?
  - ב. מה מסמלים השורשים?
  - ג. האם יש סתירה בין המזוודה לשורשים הצומחים ממנה? הסבירו.
3. איזה שם מתאים לדעתכם לפסל זה? הסבירו.  
מגלים את שמו האמיתי של הפסל ("שורשים"), מספרים בקצרה על עבודתה של הפסלת ומאפשרים התייחסויות קצרות לשם האמיתי, למי שמעוניין בכך.



## שלב שני – קבוצתי

**למנחה:** ייתכן שיהיה צורך להסביר לפני הפעילות בקבוצות, את מילות השיר ו/או לתרגם מילים קשות. החלט עלפי היכרותך את תלמידי כיתתך. כמו כן, הקפד לעבור בין הקבוצות, על מנת להבטיח שכולם מבינים את התכנים.

מחלקים את הכיתה לקבוצות בנות 5-7 משתתפים:

1. כל קבוצה בוחרת רכז, שינהל את הדיון, ודובר, שייצג את הקבוצה בפני המליאה.
2. מחלקים לרכזי הקבוצות את השיר **ללא שם השיר**, מדבקות רגשות וכרטיס משימה.
3. הקבוצות ממלאות את המשימות עלפי כרטיס המשימה. יש להקצות לכך כ - 30 דקות.

## שלב שלישי – במליאה

- נציגי הקבוצות מציגים את השם שבחרו לשיר ואת הנימוקים לבחירתם.
  - מציגים בפני התלמידים את שמו האמיתי של השיר ומקיימים דיון.
  - דנים בשאלות שעסקו בהן בקבוצות עלפי כרטיס המשימה ומבהירים נקודות לא ברורות.
  - ממשיכים את הדין בעזרת הנקודות/שאלות שלהלן:
1. עם אילו קשיים מתמודדים אנשים שעוקרים מארץ הולדתם לארץ אחרת?
  2. האם חוויתם חוויה דומה? באילו נסיבות? מה עשוי היה לעזור לכם בהתמודדות?
  3. אילו מרכיבים בזהות האישית מסייעים לאדם להתמודד עם מצב של עקירה/גלות ואילו מרכיבים מהווים מכשול בהשתלבות?
  4. איזו כותרת, מבין הכותרות שהצעתם על-ידכם והכותרת של המשורר עצמו, מבטאת לדעתכם הכי טוב את המסר של השיר? הסבירו.

## נספח מס' 1



שמו של הפסל: 'שורשים', 1999, אורנה בן עמי

**הפסלת – אורנה בן עמי** משתמשת בברזל ליצירת פסליה. נשים מעטות מפסלות בברזל.

בין עבודותיה, חפצים יום יומיים, כגון, חגורת עור, עריסה. הפסלים, למרות החומר הקשה שממנו הם עשויים, נראים רכים בדומה לטקסטורה המאפיינת אותם במצבם הטבעי.

הפסלת הציגה את יצירותיה בתערוכות רבות בארץ ובעולם.  
פרטים נוספים ראו באתר של הפסלת: <http://www.ornabenami.com>

**כרטיס משימה**

**א. קראו את השיר בעיון.**

**ב. דונו ביניכם וענו בקצרה על השאלות שלהלן.**

1. מהי לדעתכם בעיית המשוררת בשיר?
2. מה חשה המשוררת כלפי אנשים אחרים?
3. תנו כותרת אחרת שמתאימה לשיר.
4. כל אחד מכם יבחר מדבקה שמבטאת רגש שהוא מזהה בשיר וידביק אותה בשורה המבטאת רגש זה.

**ג. בחרו נציג לקבוצתכם ועזרו לו להציג בקצרה ובבהירות**

**את הכותרת שבחרתם לשיר.**

### נספח מס' 3

#### כתבשיט / מיכל הלד

אני מרוקאית סכין

בואו אלי ואמרח אתכם בחמאה ודבש - - -

ומצד אבי אני בכלל גבורה רחמנא

לצלן בגרמנית

ומצד המוזיקה אני בכלל יונגה אולי לא

יהודיה

ומצד אמי אני באה מן השושנה די לה רוזה

אבל היידיש העלומה מתגלגלת על לשוני כחמאה ודבש

לא פחות מן הספניולית

ובפה-לן-יה נטעתי נימי נפשי וחלמתי

לעשות קפיצת הדרך אני

אתיופית-אשכנזיה-ספרדית-תימניה-רומניה

מזרחית-מערבית מערבית-מזרחית

ירושלמית-תלאביבית תלאביבית-ירושלמית

צפונית-מזרחית-דרום דרומית-מזרחית-הצפון

דתית-חלוצית חלוצית-דתית

זנבוֹדהיסטית-סופית-רמב"מיסטית-בֶּעֶשׂ"טית

ימנית-שמאלנית שמאלנית-ימנית

ישראלית גלונית

אני אחת ואין סוף השתקפויות לה - - -

לשוא תנסו למצוא לי משבצת מתאימה בטפסים שלכם

ואני עונדת את כל זהויותי

כתבשיט להשתבץ בו

### פרק 3: "האחר"

#### רציונל

בפרק הקודם עמדנו על כך שלכל יחיד יש זהות אישית ייחודית. עולים מארצות שונות מביאים עמם שפה, אורח חיים, נימוסים והליכות, עמדות ואמונות מגוונים, שלעיתים אינם מוכרים לאלה אשר גדלו והתחנכו בישראל.

על אף היותם שייכים לאותה קבוצת גיל, מפגש בין ילדים עולים וצברים / ותיקים עלול להיתקל בקשיים בשל ההבדלים הנ"ל.

כל קבוצה ובכלל זה כל כיתה מפתחת זהות, נורמות, "שפה" וקודים פנימיים משלה. כל תלמיד חדש שיצטרף לקבוצה/כיתה, על אחת כמה וכמה עולה חדש או אפילו ותיק יחסית, יעבור תקופת "מבחן" והסתגלות. לעתים נתקל התלמיד החדש ביחס של "חשדהו" אך לא ב"כדהו". הנכונות של הקבוצה לקבל את השונה על זהותו הייחודית מוגבלת לעתים. ילדים עלולים להתקשות בהבנת נקודת מבטו של השונה, רגשותיו, פחדיו ואף מגבלותיו (אי ידיעת השפה, למשל). התנגשות בין דפוסי תרבות שונים יוצרת קיטוב של "אנחנו והם" וכל אחד מהצדדים נוהג כלפי ה"אחר" בהתנגדות, בהתכחשות לתרבותו, בהתבדלות, בהשמצה, בהתנשאות ובאלימות.

"ידע" מוטעה לגבי ה"אחר" אף הוא תורם למחסומים הנערמים ממילא בעת המפגש הבין תרבותי ולרגשות שליליים של אלו כלפי אלו.

גישה סטריאוטיפית כלפי אנשים מ"סוג מסוים", על פי השתייכות למין, לעדה, לעם, לגזע, לצבע עור, למפלגה וכיו"ב היא כמעט בלתי נמנעת. כל אדם שואף לראות דברים בבהירות ובפשטות ושיפוט של אדם כלשהו, ללא שימוש בסטריאוטיפים, הוא משימה שקשה לעמוד בה.

מה יותר פשוט מאשר לתייג בן אדם על פי צבע עורו, או מינו, או גילו וכדומה?

גישה סטריאוטיפית, מהצד השני, יוצרת אין סוף בעיות ועוולות חברתיות כיוון שבסופו של דבר כל אדם הוא יחיד ומיוחד והעובדה שהוא חלק מקטגוריה מסוימת של אנשים איננה אומרת שהוא מאופיין באפיונים סטריאוטיפיים של הקטגוריה שהוא שייך אליה.

החברה הישראלית מושתתת על תפיסה דמוקרטית, בה לכל פרט זכות לכבוד, בכלל זה שמירה על זהותו הייחודית מצד אחד והשתלבות ללא קיפוח מן הצד השני.

בפעילויות המוצעות נעודד ברוח תפיסה זו תהליכים של הבנה עצמית, "כניסה לנעלי האחר", מודעות לסטריאוטיפים והבנה שתפיסת השונה אינה רק פועל יוצא של זהותו השונה, כי אם מתייחסת גם לתכונות ולערכים של כל יחיד המרכיב את הרוב. נבקש להעמיק את ההבנה והיחס המכבד לגבי מקומו של הזהות האישית והזהות הקבוצתית כתנאי ליצירת הכרה בזכותו של האחר להחזיק בדעותיו. נדגיש את חשיבות החיפוש העצמי של היחיד ונעודד אותו לקחת אחריות על החלקים הבלתי רצויים שיזהה בתוכו במקום להשליכם על האחר ועל השונה.

החתירה ליצירת אקלים חברתי של סובלנות, קבלה וכבוד הדדי אינה רק למען השונה כי אם גם למען כל יחיד ולמען איכותה האנושית והמוסרית של כלל החברה בה אנו חיים.

מפגש בנושא: "האחר"

חברים ברשת

מטרות

1. להבין את הקשיים שעמם מתמודד פרט בבואו להצטרף לחברה חדשה.
2. לבדוק את עצמנו מבחינת התנהגותנו כ"חדשים" וכ"וותיקים".

מהלך הפעילות

שלב ראשון

1. מבקשים משלושה מתנדבים לצאת מהכיתה ולסגור את הדלת.
2. בכיתה, מבקשים מעשרה מתנדבים לקום וליצור מעגל.
3. הסבר לחברי המעגל: עליכם לעמוד זקוף, ידיכם צמודות לצדי גופכם ופניכם לכיוון פנים המעגל. עליכם להיצמד זה לזה – כתף אל כתף. אסור בשום פנים ואופן לדבר בכל מהלך הפעילות.

יש לבדוק שהמעגל סגור היטב מסביב. אין לתת הוראות נוספות ואין להוסיף מילים.

מקיפים על שקט מוחלט בכל מהלך הפעילות!

4. שאר התלמידים מתבקשים לצפות ולרשום את התנהגותם של המשתתפים במשחק.

5. מזמינים את אחד המתנדבים שיצאו מהכיתה להיכנס ואומרים לו: בתוך המעגל נמצא גן עדן. היכנס לשם בבקשה!

מאפשרים לו לנסות להיכנס למעגל במשך כדקה. הצליח או לא, מבקשים ממנו לשבת עם שאר חברי הכיתה הצופים בפעילות ומזמינים את המתנדב הבא. חוזרים על אותן הנחיות בדיוק וכן הלאה עם המתנדב השלישי.

למנחה: בדרך כלל, משתתפי המעגל אינם מאפשרים למתנדב להיכנס למעגל. לפעמים יש מי שכן מצליח להיכנס. המתנדב מצדו יתמודד על פי שיקול דעתו – יפנה בדברים לאחד או יותר מחברי המעגל, ידחוף בכוח, יתחנף וכד'.

6. אחרי שהמתנדב השלישי מנסה את כוחו, מבקשים מכולם לשוב ולשבת במקומותיהם.

### שלב שני – דיון במליאה

1. שאלות שהמנחה מפנה לחברי המעגל: אם חברי המעגל לא אפשרו למתנדבים להיכנס למעגל: בהנחיותיי, לא אמרתי לכם שיש למנוע מהמתנדבים להיכנס למעגל. מדוע התנגדתם לכניסתם למעגל? מה הרגשתם?

2. אם חברי המעגל כן אפשרו למתנדבים להיכנס למעגל: האם התלבטתם אם לאפשר להם להיכנס או לא? מה היו השיקולים שלכם לכאן או לכאן? מה הרגשתם?

3. שאלות למתנדבים: מדוע בחרתם להיכנס בדרך זו? (להתייחס להתנהגותם – בכוח, בשכנוע ...). איך הרגשתם כשלא אפשרו לכם להיכנס? איך הרגשתם כשאפשרו לכם להיכנס?

4. שאלות לצופים: תארו מה התרחש? מה דעתכם על כך? מה הרגשתם? עם מי הזדהיתם ומדוע?

5. שאלות לכל התלמידים: מדוע לדעתכם למרות שלא ציינתי בהנחיות לחברי המעגל לא לאפשר את כניסת המתנדבים לתוכו, הם לא אפשרו זאת? או מדוע כן אפשרו? האם מישהו מכם התנסה במצב בו הוא היה "האחר", שניסה להיכנס ל"מעגל"? איך התמודדתם? איך הרגשתם? איך לדעתכם צריך להתמודד?

6. המתנדבים במקרה זה היו ה"אחרים" המנסים להיכנס לקבוצה או לחברה מסוימת. מהם הקשיים? ממה הם נובעים, לדעתכם? מה גורם לקבוצה למנוע או להסס לקבל את האחר לתוכה? אילו מחירים גובה הדרה זו משני הצדדים?



## מפגש מספר 7-המשך

פעילות מס' 2:

### אל תסתכל בקנקן, אלא במה שיש בו

#### מטרות

1. להתייחס לשיפוט החיצוני (הראשוני) ולהשלכותיו.
2. להתייחס לחשיבה סטריאוטיפית האופיינית במצבים שבהם לא מכירים לעומק.
3. לעמוד על חשיבותה של היכרות מעמיקה בין אנשים, בין קבוצות בחברה ובין משתתפי התוכנית חברים.

#### עזרים

- טקסט - כמספר המשתתפים (חלק מהטקסט המלא כמפורט בנספח מס' 1.
- ניתוח הסיפור, נספח מס' 2.
- פרשנות לפתגם: אל תסתכל בקנקן... נספח מס' 3.

#### מהלך הפעילות

שלב ראשון – במליאה

מחלקים למשתתפים את הסיפור על בת הקיסר ורבי יהושע בן חנניה (נספח מס' 1) וקוראים אותו בקול, אך לא את סופו של הסיפור.

שלב שני – בקבוצות

מחלקים את הכיתה לקבוצות דיון (עד שישה משתתפים בקבוצה) ומבקשים מכל קבוצה לכתוב את המשך הסיפור, כיד הדמיון הטובה עליה. כל קבוצה בוחרת נציג אשר יציג במליאה את סוף הסיפור של הקבוצה ואת המסר המרכזי שהם רצו להביע.

שלב שלישי – במליאה

א. מזמינים את נציגי הקבוצות לספר את המשך הסיפור שהם כתבו ולהסביר את הלקח העיקרי שלהם מהסיפור שנוצר בקבוצתם.

ב. מקיימים דיון כללי על המושג "אל תסתכל בקנקן", אלא במה שיש בו" תוך שימוש בדברי הפרשנות שבנספח מס' 2.

שאלות לדיון:

1. אילו מרכיבים הבונים זהות קיימים בסיפור?  
(עיר מגורים, תואר, בית לימוד, מראה חיצוני, התנהגות).
  2. אילו סטריאוטיפים יוצרים מרכיבי זהות אלו?
  3. כיצד משפיע עלינו מראהו של אדם שאנו פוגשים בו לראשונה?
  4. מה הכוח והסכנה שבהשפעתם של סממנים חיצוניים?
  5. עד כמה אנו מנסים להרחיב את ההיכרות עם אדם, בלי להיות מושפעים ממראהו החיצוני?
  7. מה האחריות של כל אחת מהדמויות בסיפור על מערכת היחסים ביניהן?
  8. האם אתם מכירים מקרים דומים שחוויתם או שמעתם. [ניתן לתאר מצבים בהם המשתתף קבע סטריאוטיפ כלפי מישהו אחר ואחר כך הבין שטעה או מצבים הפוכים, בהם המשתתף יספר על סטיגמה שהודבקה עליו כתוצאה מסטריאוטיפים וכיצד הוא התמודד אתה.]
- ניתן לסכם את הפעילות בעזרת ההסבר המקורי של המושג "אל תסתכל בקנקן" (נספח מס' 3).
- אל לנו לקבוע את אופיו ותכונותיו של אדם על סמך מראהו החיצוני. לעתים חשיבה סטריאוטיפית מסייעת להתמצא במצבים לא מוכרים, אך לאורך זמן יש לחדד את האבחנות ולהימנע מהתייחסויות סטריאוטיפיות, כיוון שהן פוגעות בזולת ומצמצמות את היכולת שלנו להכירו לעומק.

### נספח מס' 1

קטע לקריאה, כשבידי התלמידים נמצא הטקסט:

פגשה בת הקיסר את רבי יהושע בן חנניה (שהיה ידוע הן בחוכמתו והן

בכיעורו יוצא הדופן) ואמרה לו:

אי (איך ייתכן שיש) חוכמה מפוארה בכלי מכוער! –

אמר לה רבי יהושע: אביך נותן יין בכלי חרס?  
 אמרה לו בת הקיסר: אלא במה ניתן?  
 אמר לה: אתם, המכובדים, תתנו בכלי זהב וכסף.  
 הלכה ואמרה לאביה.  
 נתן את היין בכלי זהב וכסף – והחמיץ כל היין.  
 באו ואמרו לו (לקיסר שהחמיץ היין).  
 אמר לה (הקיסר) לבתו: מי אמר לך זאת?  
 אמרה לו: רבי יהושע בן חנניה.  
 קראוהו.  
 אמר לו הקיסר לרבי יהושע:  
 להלן סיום הסיפור המקורי – להקראה אחרי העבודה בקבוצות:  
 אמר לו הקיסר לרבי יהושע:  
 - מדוע אמרת לה, לבתי, לתת את היין בכלי זהב וכסף?  
 אמר לו: כשם שאמרה לי – אמרתי לה. (כלומר – אם היא תוהה, איך יש  
 חוכמה מפוארת בכלי מכוער, הצעתי לה להניח את היין הטוב בכלים יפים  
 מזהב ומכסף, כראוי לקיסר).  
 אמר לו הקיסר לרבי יהושע: והרי יש יפי מראה שלמדו?  
 ענה לו רבי יהושע: אילו היו כעורים - היו לומדים יותר.

## נספח מס' 2 (למנחה)

ניתוח הסיפור:

סיפור עממי על חוכמת החכם היהודי המנצח בחוכמתו את משפחת השליט הנוכרי ומגן על כבודו, בסיפור שלושה גיבורים: בת הקיסר, ר' יהושע בן חנניה והקיסר. בסיפור שלושה דיאלוגים המפגישים את שלושת הגיבורים (בכל דיאלוג נפגשות שתי דמויות). בכל דיאלוג יש שתי שאלות ושתי תשובות (בדיאלוג האמצעי יש רק שאלה אחת ותשובה אחת, אך לפניהן יש בקשה של בת הקיסר והיענות של הקיסר).

הדיאלוג הראשון מפגיש את רבי יהושע בן חנניה, החכם הזקן והעני (כפי שמספרת הגמרא במסכת ברכות), עם בת הקיסר העשירה.

בת הקיסר שואלת "אי חוכמה מפוארת בכלי מכוער". הקריאה אי בארמית משמעה איך ייתכן? המשפט "...חוכמה מפוארת בכלי מכוער" הוא משפט המפתח בסיפור.

שאלת בת הקיסר נוגעת בסוגיית מראית העין מול התוכן, שכן חוכמתו של רבי יהושע טמונה באדם הנחשב לבעל מראה מכוער. רבי יהושע משיב כי גם היין של אביה מאוחסן בכלי חרס

חסר חן והדר. בת הקיסר תוהה מהי החלופה שמציע ר' יהושע והוא משיב שהחשובים והעשירים יכולים לתת את היין המשובח בכלי זהב וכסף.

בדיאלוג הבא בת הקיסר מציעה לאביה להגיש את היין בכלי זהב וכסף. מובן שהיין מחמיץ. לשאלת הקיסר ממי קיבלה את העצה, מספרת לו בתו שהיה זה רבי יהושע אשר העלה את הרעיון. בדיאלוג זה מוצגת השאלה כיצד ניתן ליישב בין מראית העין והתוכן בניסוח אחר. גם הקיסר וגם בתו מבינים את דברי רבי יהושע כפשוטם, כמראיתם, ואינם מנסים לרדת לעומקם.

הדיאלוג השלישי והאחרון מפגיש את רבי יהושע והקיסר. הקיסר שואל את רבי יהושע מדוע נתן לבתו עצה שתגרום נזק. רבי יהושע משיב תשובה שיכולה להתפרש בכמה אופנים: "כשם שאמרה לי אמרתי לה". היא אמרה שכלי מכוער לא מתאים לחוכמה מפוארת ורבי יהושע הראה לה שכלי זהב וכסף מפוארים לא מתאימים ליין, יקר ככל שיהיה. כאן מנסה הקיסר להראות שהמשל אינו דומה לנמשל, שהרי גם אנשים יפי מראה יכולים ללמוד. תשובת רבי יהושע מפתיעה, מכוערים לומדים יותר.

האם יפי המראה פוגם בכושר הלמידה? לדעת רבי יהושע – יפי המראה פוגם בחוכמת בעליו. הכלי צריך להתאים לתפקידו. החכם הוא הכלי של החוכמה. תפקידו לשמר את חוכמתו ולהעשירה. לשם כך עליו להקדיש את עצמו לשירות החוכמה. הגאווה, מתן ערך כלשהו לעצמיותו של החכם, פוגעים בעיקרון זה. רק המכוער, שחש את ההשפלה שבמראה הדוחה, יכול לבטל את עצמיותו, ולדעת שכל כולו מיועד לשרת את החוכמה. הכלי הנאה עלול לחשוב שהוא המפאר את החוכמה בעוד שהחוכמה מפוארת מטבעה. הגאווה מקלקלת את החוכמה, כשם שהזהב והכסף מחמיצים את היין.

עכשיו אנו חוזרים לתחילת הסיפור, לשאלת בת הקיסר: "חוכמה מפוארה בכלי מכוער". בת הקיסר מציבה סימן שאלה בסוף המשפט. רבי יהושע מציב סימן קריאה. אכן, חוכמה מפוארה, אך רק בכלי מכוער.

התובנה העולה מהסיפור היא: "אל תסתכל בקנקן – אלא במה שיש בו". לעתים אנו נוטים לשפוט אנשים על פי התרשמות ראשונית מהירה, שבה למראה החיצוני יש חלק רב. לאחר מכן אנו מגלים כי ההתרשמות הראשונית הייתה מוטעית.

העולם המודרני נוטה לשים דגש רב על חיצוניות, על חשיבות המראה והתדמית, כפי שניתן לראות בתקשורת ובפרסומות. מוצר פגום לא ישתנה באריזה חיצונית נאה. מוצר טוב, לעומת זאת, יכול להיות כזה גם בכלי שאיננו מהודר, אך הוא המתאים ביותר למוצר ולכן ראוי לשימוש יותר מאשר הכלי המפואר, שאיננו מתאים.

רבי מאיר אומר: אל תסתכל בקנקן, אלא במה שיש בו. [פרקי אבות, פרק רביעי, משנה כז]

מקור הביטוי:

רבי יוסי בר יהודה איש כפר הבבלי אומר:

הלומד מן הקטנים למה הוא דומה, לאוכל ענבים קהות ושותה יין מגתו.

והלומד מן הזקנים למה הוא דומה, לאוכל ענבים בשלות ושותה יין ישן.

רבי אומר:

אל תסתכל בקנקן, אלא במה שיש בו.

יש קנקן חדש מלא ישן, וישן שאפילו חדש אין בו.

## פרק 4: ישראל כחברה רב תרבותית

### רציונל

חינוך לרב-תרבותיות הוא חינוך להכרה בלגיטימיות של דפוסי תרבות שונים ולנכונות להיפתח אליהם ולחלוק להם כבוד. קבלת האחר, בן תרבות לא מוכרת, כרוכה ברכישת יכולת קשב, בניית מערכת יחסים שאין בה התנשאות וטיפוח רגישות וגמישות. במציאות רב-תרבותית נדרשת החברה למצוא את האיזון בין הכרה במרכיבים השונים לבין גבולות, חוקים ונורמות המלכדים את השונים במסגרת אחת.

בפעילויות המוצעות בפרק זה אנו מבקשים לעסוק בהבהרת מושגים והשתתפות בפעילות חווייתית שתסייע לתלמידים להבין שיש שונות, יש תלמידים שלהם מטען תרבותי שונה וכולנו מרכיבים ביחד תרבות ישראלית.

מפגש בנושא: ישראל כחברה רב-תרבותית

דו"ח איש המאדים<sup>1</sup>

מבוא

תרבויות שונות מפתחות פתרונות שונים לתופעות דומות, על-פי צרכיהן הייחודיים. על רקע שונות זו, מפגש בין-תרבותי עלול ליצור פרשנויות מוטעות ואי הבנה לגבי תופעות שונות. הפרשנויות התרבותיות השונות נובעות ממשתנים כמו תפיסת עולם, אמונה, ערכים, מערכת חוקים, תקשורת מילולית, מאפיינים פיזיולוגיים, שפת גוף, צורת לבוש, טכנולוגיה, צורת מגורים וסוגי מזון. בפעילות המוצעת נבחן בדרך הומוריסטית כיצד פרשנות תרבותית מוטעה מובילה לחוסר הבנה מוחלט של התופעות הנצפות.

מטרות

1. להבין שפירוש תופעות מתבסס על רקע תרבותי ועל עולם מושגים מוכרים.
2. לברר את משמעותו של המושג "תרבות".

נספחים

1. דו"ח איש המאדים – לכל משתתף, נספח מס' 1.
2. הגדרת המושג "תרבות", נספח מס' 2.
3. "אולי זה לא כל-כך רע להיות ישראלי", נספח מס' 3.

מהלך הפעילות

שלב ראשון – במליאה

קוראים בקול את הטקסט, כשהדפים נמצאים בידי כל המשתתפים.

שלב שני – בקבוצות

---

<sup>1</sup> פעילות זו מבוססת על פעילות מאתר מינהל ח"ן.

מחלקים את התלמידים לקבוצות בנות 4-6 משתתפים. כל קבוצה מנסה להגיע, מהר ככל האפשר לפתרון ה"חידה" (במי מדובר? מהו המקום? מהו האירוע?).

### שלב שלישי – במליאה

א. נציג מכל קבוצה מדווח במליאה על הפתרון שאליו הגיעה קבוצתו. על הנציג להסביר על סמך איזה תיאור בדיוק קבוצתו זיהתה את סוג האירוע – עובדות, השערות, היכרות מוקדמת עם הסיטואציה...

ב. המנחה מציגה את פתרון החידה: איש המאדים צופה בקהל שבא לצפות בהצגה בתיאטרון. בהפסקה חלק מבאי התיאטרון הולכים לשירותים. כאשר הם יוצאים מהשירותים, הם פותחים את ברז המים ושוטפים ידיים.

### ג. דיון:

1. מה היו הנקודות הקשות לזיהוי, ומדוע?
2. מה היה מקור הטעויות בפירוש הסיטואציה, ומדוע?
3. במה טעה איש המאדים, ומדוע? (הקשר תרבותי, אסוציאטיבי שונה).
4. האם נתקלתם במצב בו טעיתם בפירושה של התנהגות או תופעה, על רקע של שוני תרבותי?

**למנחה:** כאן המקום להרחיב את הדיון אודות ההבדלים התרבותיים בין העולים, המורגלים למנהגים ולתרבות של ארץ הולדתם, העלולים להתפרש באופן שגוי על-ידי הוותיקים. ניתן להעשיר את הדיון בדוגמאות נוספות: שפת הגוף (כוללת גם ביגוד, איפור, לבוש וכד') היא שפה תרבותית שסמליה משתנים מתרבות לתרבות. שפת הגוף מהווה אמצעי לתקשורת וסימניה מייצגים מושגים או רעיונות מופשטים המובנים ומוסכמים על כל השותפים באותה חברה. כך, לדוגמה, בתרבות המערבית קשר עין מהווה סימן לנכונות לתקשורת ולהפגנת אמון ואמינות, בעוד שבאסיה ובצפון אירופה נמנעים מקשר עין ישיר משום שהוא נחשב לעזות פנים. בשעת שיחה הם מביטים סביבם ונמנעים ממבט ישיר בבן שיחם. הדבר חל כמובן גם על שפה, הרגלי תרבות והעדפות תרבותיות, כמו מוזיקה, ספרות, לבוש ועוד.

5. מדינת ישראל, כמדינה קולטת עלייה, מורכבת מאנשים שבאו מתרבויות שונות. האם נתקלתם באי הבנות או בקונפליקטים על רקע חוסר הבנה של צורת התנהגות או של ביטויי תרבות שונים – מוזיקה, שפה, ציון אירועים ועוד?

**למנחה: לסיום** ניתן לזמן פעילות מהנה להיכרות עם תרבויות שונות. האזנה משותפת למוסיקה של יוצרים עולים או יצירות שמאפיינת ארצות מהן הגיעו המשתתפים לארץ, חשיפה למגוון שירים, הקראה של סיפורים מארצות מוצא שונות.



**דו"ח איש המאדים**

(משוכתב לפי המסמך שנכתב על ידי ריטה סבר, מתוך: משמעותה של מחויבות - מוסד ואן ליר 1983)

במסגרת התוכנית לחקר החלל שלחו אנשי המאדים משלחת לסקר תופעות שונות בכדור הארץ. דו"ח זה התקבל מאחד מחברי המשלחת:

מקום התצפית שלי הוא מבנה שצולח המחולק לכמה יחידות משנה שצצים  
שונים. היחידות המובחנות ביותר הן: אחת שצולה ושתים קטנות  
במיוחד. יצירי הארץ מתכנסים במבנה זה ברוב הזמן בשעה קבועה של  
היאמה.

הם מתחלקים לשני סוגים: חלקם האחד יושבים בצורה פסיבית מרבית הזמן  
וחלקם האחר מתנועעים ומשמיעים קולות בצורה הנראית לעתים כי מאורענות  
ומתוכננת.

נראה לי שבחלק הראשון מתבצעת מעין תפילה בציבורי ובעלי התפקיד  
האקטיבי משמים כנראה שליחי ציבורי ואילו בעלי התפקיד הפסיבי משתתפים  
בפולחן רק פעמים ספורות וזאת על ידי השמעת תפילות רמות באמצעות  
שתי שלוחות ארוכות של טופס.

בחלק האמצעי מבחינים בשני סוגים חדשים של תפקידים: אמריבית היצורים  
אחרת להתנועע באזורים השצוללים של מקום ההתכנסות אך רק לעמים  
אחרת הכניסה לאחת משתי היחידות הקטנות ביותר שהן כנראה המקומות  
בעלי החשיבות הרבה ביותר בכל בית התכנסות חשיבותם רבה עז-כדי-כך  
שלא ראיתי אף לא יצור-ארץ אחד שהייתה לו הזכות להיכנס לשתי היחידות.  
אותם שהותר להם להיכנס נכנסו כאמור רק לאחת משתי היחידות לא נראה

אי שהייתה להם אפשרות לבחור בין השתיים, אם כי ברור היה לכל העל זכות  
כניסה אינו מסתייג היחידות פתוחה לפניו ואינו לא לא הצלחתי לעמוד על  
החוקיות של החלוקה לשתי יחידות בכל אופן לא נראה לי שזו חוקיות  
הנשענת על הישגים כלשהם, מאחר שלא ראיתי דרישה להצבת תעודות כלשהן.  
באמור, רק מעטים זוכים להיכנס לאחת מסתייג היחידות החשובות האלה בחלק  
האמצעי של ההתכנסות אמנם רבים יותר מחכים בחול ומנסים להשיג זכות  
כניסה אך בסופו של דבר היא ניתנת רק ליחידים סגולה.

כל אחד מאלה זוכה באפשרות להתניח זמן מה בתוך תא ההתבודדות עם  
מזבח. התא ניתן בצדק כלל אסירה. ההתניחות מסתייגת בקס קצרה שיש  
הקפדה על ביצוע אחיד ומדויק שלו. המתניח נולד בחלק מסוים של המזבח.  
בבק הוא לוגם להופעת זרם חזק של מים בקול רעש עצום. רק אחרי ביצוע  
קס מים זה עולה היצור את תא ההתבודדות וחוזר להתערה בין שאר  
היצורים.

בחלק האחרון מתבצעים הצברים בצורה זומה יחסית להתנהלות בחלק  
הראשון.

במחקרי הבא, בכוונתי לבדוק את השמועה שמזבחות זומים מצויים גם  
במקומות שהות הקבועים של יצורי הארץ, ולחקור מה הם קסמי ההתניחות  
המקובלים שם.

## **נספח מס' 2**

### **הגדרות המושג תרבות (למנחה)**

**א.** תרבות היא עולם היומיום המסובך שכולנו פוגשים בו וכולנו מתנהלים בו. התרבות מתחילה בנקודה שבה האדם חורג מן התנאים שהעמיד לרשותו הטבע. שני היסודות החשובים של תרבות הם יכולתם של בני האדם להקים ולבנות ויכולתם להשתמש בלשון, במובן הרחב שלה, הכולל את כל מערכת הסימנים. תרבות כוללת מנהגים, אמונות וערכים. לקסיקון לתיאוריה של התרבות, עורכים: אנדרו אדגר/פיטר סדג'וויק, תל-אביב, רסלינג, 2007

**ב.** תרבות, בהגדרתה הרחבה ביותר, מציינת אותו חלק במכלול פעילות האדם (ותוצריה), שאופן העברתו הוא חברתי ולא גנטי. נקודת המוצא לרוב ההגדרות של האנתרופולוגים את התרבות היא הגדרתו של טיילור, שאותה הם משנים ומתקנים, וזו לשונה: "תרבות או ציביליזציה היא אותו מכלול מורכב, הכולל את הדעת, האמונות, האמונות, המוסר, החוק, המנהגים ושאר הכשרים וההרגלים, שרוכש האדם בתור אחד מבני החברה". לקסיקון לסוציולוגיה, עורכים: ג'. דנקן מיטשל/משה ליסק, דביר, תשס"ב/2001

## **נספח מס' 3**

### **אולי זה לא כל-כך רע להיות ישראלי**

את העובדה שהיא באמת ישראלית קלטה א' כאשר שמעה ברדיו איזה שיר ישראלי ישן (נדמה לה שזה היה "עוף גוזל"), והרגישה שהיא נהנית ממנו כפי שהיא נהנית מהשירים הרוסיים שהיא נוהגת להאזין להם. אל יקל הדבר בעיניכם: אמנם א' עלתה לישראל בהיותה בת שנתיים בלבד והיא היום בת 17, אבל את רוב שנותיה באשדוד עשתה בחסות הזהות הרוסית שלה. "ראיתי את עצמי רוסייה לכל דבר", היא אומרת, "היה לי קשה להגדיר את עצמי כישראלית. לכל היותר הייתי מגדירה את עצמי כ"יהודיה שעלתה מרוסיה". חשתי מספיק פטריוטית

בשביל לרצות לשרת בצבא, אבל לא הרגשתי חלק מהתרבות הישראלית. למרות שעליתי קטנה כל כך, גדלתי על ספרים רוסיים, על מוזיקה רוסית, על סרטים מצוירים מרוסיה, החברים שלי דוברי רוסית. לא ראיתי בזה שום בעיה".

התבגרתי, התחלתי לראות מעבר להבדלי התרבויות והסטיגמות, אנשים שאני רוצה להיות איתם בקשר. הבנתי שאין רע בלהיות ישראלי. אבל גם הילדים שלי ידברו רוסית ויכירו את גיבורי הספרות והתרבות הרוסית. זו המורשת שלי, והילדים שלי יכירו אותה".

"אולי זה לא כל-כך רע להיות ישראלי",

(לילי גלילי, הארץ, 11.8.2008)

## מפגש בנושא: ישראל כחברה רב-תרבותית, העליות לארץ

### יריד העליות

#### רציונל

מראשית העליות החלוציות, שהחלו להגיע לארץ ישראל בסוף המאה ה-19, עבור דרך ההכרזה ש"מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות", ולמעשה בכל שנות המדינה, עלו יהודים לארץ בדרכים שונות: בודדים וקבוצות, אידיאליסטים ונרדפים, הורים בעקבות ילדיהם וילדים בעקבות הוריהם.

לב לבו של המפעל הציוני הוא יצירת מקלט בטוח לכל יהודי באשר הוא וחידוש החיים התרבותיים-רוחניים היהודיים בארצו ההיסטורית.

1881 – 1934 - העליות החלוציות והעליות טרום מלחמת העולם השנייה.

1934 – 1948 - עלייה בלתי לגלית – ההעפלה.

1948 – 1954 - העלייה ההמונית בראשית שנות המדינה.

1951 – 2008 – גלי עלייה, בעיקר מארצות מצוקה, כמו ברית המועצות ולאחר 1989 חבר המדינות, אתיופיה, איראן, תימן, ומדינות אחרות שיהודים חשו בהן מאוימים במידה מסוימת, כמו צרפת בראשית שנות ה-2000.

#### מבוא

בפרק זה אנו מציעים שהתלמידים, בהנחיית המורים, יכינו "יריד עליות". תהליך הכנת היריד יזמן לתלמידים אפשרות לעבודה משותפת עם חבריהם, נטילת חלק פעיל בתהליך של יצירה, חשיבה, תכנון וביצוע.

#### מטרות

1. לעורר סקרנות בנושא העליות לישראל.
2. להכיר מושגים ועובדות הקשורים לעליות השונות.
3. להביא למודעות את זכותו של כל יהודי לעלות לארץ ולהיות לאזרח מדינת ישראל.
4. לבסס את התפיסה בדבר המחויבות החד משמעית של מדינת ישראל להציל יהודים במצוקה בתפוצות השונות.
5. להעלות למודעות שכולנו עולים ובני עולים.

## עזרים

- חיבור לאינטרנט להצגת הסרטון: לול (המעפילים).
- נספח מס' 1: כרטיס הנחיות לצוות ההפקה.
- נספח מס' 2: תקציר רקע ורשימת מקורות לששת הקבוצות.

## הסבר על תהליך הכנת "יריד העליות"

### א. פתיחה

1. לפני ההסבר שיינתן בכיתות, אנו מציעים לפתוח את הפעילות בצפייה בסרט "לול".

ניתן להציגו מתוך האתר **Youtube**:

<http://uk.youtube.com/watch?v=alp9scMfmjA>

2. ערכו דיון קצר לאחר הצפייה סביב אחת או יותר מהנקודות הבאות:

- מה הצחיק אתכם? מדוע?
- מה הרגיז/העציב אתכם? מדוע?
- מה ניתן ללמוד מהסרטון על גלי העלייה השונים?

3. סכמו והסבירו שמדינת ישראל היא מדינת עלייה וכל עלייה בתורה חווה את קשיי הקליטה, ומשהיא מתבססת היא מביטה על העולים שבאים אחריה כעל ה"חדשים". על מנת להעמיק את ההבנה שלנו בנושא, נעסוק בעליות השונות שהגיעו לארץ.

### ב. הסבר המשימה

ביריד יהיו שש תחנות:

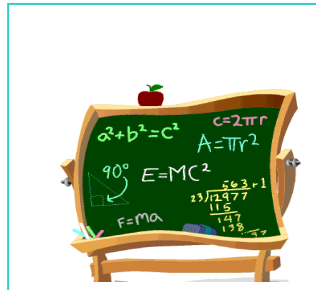
- א. העליות החלוציות והעליות שהגיעו לפני מלחמת העולם השנייה (1881 – 1934).
- ב. העלייה הבלתי לגלית – ההעפלה (1934 – 1948).
- ג. העלייה ההמונית (1948 – 1954).
- ד. העלייה מאתיופיה (1977 ועד שנות האלפיים).
- ה. העלייה מחבר המדינות (1990 ועד היום).
- ו. העלייה ממדינות הרווחה מקום המדינה ועד היום.

מחלקים את הקבוצה לתתי קבוצות, כל קבוצה כזו תהווה **צוות הפקה**.

כל קבוצה תחקור נושא, תעבד אותו ותבחר דרך מעניינת להצגת הממצאים למליאה.

1. מנחה הקבוצה ידאג לכל חומרי העזר להכנת היריד, על מנת שהתלמידים יוכלו לפעול במהלך המפגש. (ראוי להקדיש לנושא 2 מפגשים לפחות)

### דרכים אפשריות להצגת הממצאים:



◆ מרכז למידה

◆ תערוכה

◆ מצגת

◆ הצגה

◆ בניית אתר אינטרנט

◆ רעיונות נוספים ...

### נספחים

#### נספח מס' 1

#### בנק שאלות לקידום המשימה

- מה קרה?
- מתי קרה?
- באילו נסיבות קרה?
- מי הם היו?
- מה הניע אותם?
- מה היו התוצאות?
- מה הם תרמו לפיתוח היישוב/המדינה?
- הישגים וכישלונות.
- מה הם חשבו והרגישו בעת שהדברים התרחשו וממרחק השנים לאחר מכן?

קבוצה מספר 1:

ביתן העליות החלוציות והעליות שהגיעו עד לפני מלחמת העולם השנייה

(1881 – 1934)

**העליות החלוציות והעליות שהגיעו עד לפני מלחמת העולם השנייה**

**1881 - 1934**

במסגרת זמן זו כאלות העליות האכונות "העליות הציוניות" והעליות  
שנבאו מדיניות אנטישמיות ומצוקה כלכלית.

העליות הציוניות התאפיינו בלהט אידיאולוגי ציוני וברצון נחוש להקים  
בארץ האבות חברה לאומית. תרבות ושפה עברית. חברה צודקת המתפרנסת  
מעמל כפיה ומטינה על עצמה. "כיבוש העבודה", "שמירה עברית", "לשון  
עברית" היו רק חלק מהערכים שהניעו אותם.

המציאות הקשה שבה נתקלו העולים בארץ ישראל, אשר הייתה באותה עת  
ארץ נידחת, מסוכנת ונתונה לשלטון עות'מאני מושל, הציבה בפניהם אתגר  
קשה. חלק ניכר מהעולים עזבו, אך המיעוט שנותר היה עיקש ופיתח דרכים  
שונות להתמודדות עם הקשיים. כמו יצירת יישובים חקלאיים שיתופיים,  
קבוצות עבודה וארסוני עובדים.

עולים אחרים, שהמניע לעלייתם לא היה מניע אידיאולוגי-ציוני, כי אם  
פרעות, רדיפות ומצוקה כלכלית, גם הם הביאו עמם את כישוריהם. הון  
קטן ונכונות לעמול לפרנסתם, ובכך הוסיפו לפיתוח הארץ על ידי הקמת  
ערים, תעשייה, מסחר, השכלה ועוד.



## רשימת מקורות

### ספרים

- ❖ אלכס ביין, עלייה והתיישבות במדינת ישראל, עם עובד.
- ❖ מרדכי נאור, ארץ-ישראל במאה העשרים, מיישוב למדינה, משרד הביטחון.
- ❖ מרדכי נאור, ספר העליות, מסדה.
- ❖ מרדכי נאור, ספר המאה, היסטוריה מצולמת של ארץ-ישראל במאה העשרים, עם עובד.

### קבוצה מספר 2:

#### ביתן העלייה הבלתי לגלית – ההעפלה (1934 – 1948)

עלייה בלתי לגלית – הנו כינוי לעלייה מאופסנת של יהודים לארץ-ישראל. הניסוח לחוקי השלטון הבריטי. הברחת יהודים לארץ-ישראל התרחשה בין השנים 1934 – 1945 וביתר שאת בין השנים 1945 ועד 1948. עת הוקמה מדינת ישראל ונפתחו שערי הארץ בפני כל יהודי הפונה לעלות אליה. בתקופת המנדט הבריטי (1917 – 1948), העלייה לארץ-ישראל התאפשרה על-ידי קבלת רישיון רשמי (סרטיפיקט) מהשלטון הבריטי. עם התלבחות מצוקת היהודים בעולם, מספר הרישיונות שהבריטים הקציבו היה נמוך ממספר היהודים שביקשו לעלות.

אנוכח מצב זה הוברחו יהודים רבים לארץ ישראל ברשל. דרך השבול מסוריה ללבנון ומשם לתוככי הארץ. היו כאלו שניסאו נישואים פיקטיביים (מצומים) עם תושבי ארץ-ישראל וכאלו שהשיעו כתיירים או לאימונים כמו המכבייה ולא חזרו לארצות מוצאם.

נהוג לחלק את ההערכה לשלוש תקופות:

#### 1939-1934

קיץ 1934 נחשב כתחילת העלייה הבתית לעליית המאוכלסת. עם השעתן של שתי אוניות – "ואלוס" ו"אוניון": לחופי הארץ מפולין. אוניות אלו השישו ביוזמת תנועות ציוניות מפולין. ארסון ההערכה נעשה ברובו על ידי "המוסד לעלייה ב" של ה"הנה" בחלקו על ידי התנועה "הרווינציוניסטית" ומיטלס בידי אנשים פרטיים ושושים שונים. בתקופה זו השישו ארץ-ישראל יותר מ- 15,000 מעפילים.

#### 1945- 1939

במאי 1939 פרסמה ממשלת המנדט את הספר האבן" השלישי של מקדונלד ובו חוקים הקובעים כי בתוך חמש שנים תורשה עלייתם של 75,000 על ארץ השואה המתחוללת המשיכו הבריטים לשלול את שדרי ארץ ישראל. כל הברמים הציוניים נרתמו למאבק ההערכה. אולם בתקופת מאחמה קשה לארסן אוניות ולכן התקופה זו מתאפיינת במעט אוניות וארץ באסונות.

#### 1948 - 1945

עם סיום מאחמת העולם השנייה ה-1945, התנועה הציונית עמדה לפני מציאות של המוני פליטים, שסרצו את השואה וביקשו לעלות לארץ-ישראל. אלא שהבריטים דבקו במדיניותם וסירבו לאפשר לפליטים מאחנות העקורים באירופה לעלות. לנכח סירוב זה, אורסנה תוכנית "הבריחה" – כינוי לתוכנית ההגחת פליטי השואה מרחבי אירופה לנמלים בים התיכון ומשם לארץ-ישראל. עקיפת ההסדר הבריטי, הורצתם בסתר לחופיה ופיצורם בין קיבוצים ויישובים.

בהשפלה הימית היו גם מאות מעפילים מצפון אפריקה. חלק מהספינות  
 גרמו. חלקן נתפסו על ידי הבריטים ולאורסו למחנות מעצר בקפריסין  
 והוחזקו שם עד הקמת המדינה.  
 המקביל להשפלה הימית התנהלה עלייה בלתי חוקית דרך הים. המעפילים  
 היו יהודים מאירופה ומאפריקה. כמו סוריה. עירק ולבנון. מעירק  
 הגיעו גם במסלול שנחת בחשאי בהקצת יבנאל.  
 בין השנים 1934-1948 הגיעו אפריקה למעלה מ- 120,000 יהודים בדרכי  
 השפלה שונות.

## ספרים

- ❖ לובה אליאב, הספינה אלואה, עם עובד.
- ❖ תמר ברגמן, רב חובל שב אליך, סיפורו של כתריאל יפה, יד יצחק בן צבי.
- ❖ מרדכי נאור [עורך], ההעפלה, מערכות.

## קבוצה מספר 3

### ביתן העלייה ההמונית בראשית שנות המדינה (1948 – 1954)

ארכיום וסמורה שעות לאחר שכן סוריון הכריז על עצמאות מדינת ישראל  
 נכנסו לנמל תל-אביב שתי אוניות – "מדינת ישראל" ו"לניצחון". ואל סיפון  
 כמה מאות עולים. הם היו העולים הראשונים בנחשול אדיר של עולים.  
 שהמשיך לזרום למדינת ישראל הצעירה במהלך ארבע שנותיה הראשונות.  
 מועצת המדינה הצמנית ביטלה את תקנות הספר האבן הבריטי. שהטילו את  
 העלייה. ולכל יהודי העולם הוענקה הזכות האוטומטית להיות לאזרח  
 מדינת ישראל.

עס הקמתה חיו במדינת ישראל 600,000 אזרחים יהודים. ע 1951 עלו  
 לישראל כ-687,000 נפש. זו הייתה עלייה בעלת ממדים מרשימים, ולכן כונתה  
 "העלייה ההמונית". כאשר השיעור העולה המיליון. כתב המסור נמן  
 אלתרמן\*:

מת'מן, מת'מן, מת'מן, מת'מן  
 מת'מן, מת'מן, מת'מן, מת'מן  
 מת'מן, מת'מן, מת'מן, מת'מן  
 מת'מן, מת'מן, מת'מן, מת'מן  
 מת'מן, מת'מן, מת'מן, מת'מן  
 מת'מן, מת'מן, מת'מן, מת'מן  
 מת'מן, מת'מן, מת'מן, מת'מן  
 מת'מן, מת'מן, מת'מן, מת'מן

במקביל לארצות העלייה ולקליטת התורה, מאחזת העצמאות נלצ מדינות  
 ערב. שהתקשו את ישראל מיז עס הקמתה מספר ההרוגים היהודים היה  
 עזול מאוד - 6000 איש ואישה. הנל הכלכלי היה אדיר, למרות זאת  
 היישוב היה נחוש לעמוד במשימה הקשה הונהג מסר "צנע" שפירושו הקצבת  
 כמות מועטת של מזון לכל אזרח.

העולים באו ממדינות שונות ודיברו בכל לשון. צריק היה להקנות את השפה  
 העברית ולהמציא מקומות עבודה, לצאול לבריאות ולחינוך.  
 מאות אלפי העולים שוכנו למנית במחנות אוהלים ולאחר מכן ב"מעברות".  
 הוקמו יישובים חקלאיים חזשים ועיירות פיתוח בהם יושבו חלק מהעולים.

הנאל היה כה כבד, עד כי היה חשש שמדינת ישראל לא תוכל לעמוד בכך.  
 אמרות זאת דוד בן גוריון, ראש הממשלה לא הסכים להעביר את מספר  
 העולים, היות וחשש שהעלייה תלוי גם לורל המדינה.  
 \*יוזם המיליון / נתן אלתרמן

## ספרים

- ❖ העלייה ההמונית בשנותיה הראשונות של המדינה, ההסתדרות, תשמ"ג.
- ❖ מרדכי נאור, עולים ומעברות, 1948 - 1952, יד יצחק בן צבי.

## קבוצה מספר 4:

### העלייה מאתיופיה (1977 ועד שנות האלפיים)

קורות יהודי אתיופיה עד עלייתם למדינת ישראל מהווים את אחד הסיפורים  
 המופלאים של הישרדות יהודית בשלילה.  
 שיבת ציון של יהודי אתיופיה החלה בשנות ה-50 של המאה העשרים, אך  
 העלייה המשמעותית החלה רק בראשית שנות ה-80 של המאה העשרים. ה-1977  
 עלו כשלושים משפחות שהשימו את איפתם לעלות לישראל ולחיות חלק  
 מהעם היהודי בארצו. עד 1984 עלו למעלה מ-3000 יהודים. בהמשך עלו  
 במסגרת "מבצע משה" כ-8000 יהודים. בעליות אלו איבדו את חייהם כ-4000  
 בני הקהילה המזרחיות סודן ובמחנות הפליטים שם.

לאחר תקופה ארוכה של ניתוק בין בני משפחות רבות אורגן ב- 1991 מבצע איחוד משפחות - "מבצע שלמה" ובמסגרתו עלו תוך יממה קרוב ל- 15,000 עולים. גם לאחר מכן המשיכו "לפסל" עלי עלייה קטנים.

כיום חיים בישראל כ- 85,000 יוצאי אתיופיה, מהם 20,000 נולדו בישראל.

קליטתם מאופיינת בקשיים ובאתגרים רבים. בארץ נוצר פער עצום בין כמיהותיהם הדוחניות והדתיות של אנשי "ביתא ישראל", כפי שהם מכנים עצמם, לבין המציאות הישראלית. השונה באופן קוטבי מכל מה שהאמינו וייחללו. בנוסף לקשיים של המעבר מעולם כפרי-מסורתי לאורח חיים עירוני ומודרני, העולים נתקלים בקשיים בכל תחומי החיים. כגון צת חינוך, תעסוקה ובזכות קצומות של צבע עורם.

למרות הקשיים צעירים רבים מאוצא אתיופי נולדים אחריות על מצבה של הקהילה, הם מסתגלים בעמדות השפעה ופועלים למציאת פתרונות לצרכים הייחודיים של בני קהילתם.

## ספרים

- ❖ חלום בין סורגים - סיפורם של אסירי ציון מאתיופיה, גפן.
- ❖ עזריאל קמון (עורך), הגשר הראשון, עדותם של חניכים יהודים יוצאי אתיופיה מכפר בתיה, טבנקין.
- ❖ מרים עקיבא, הרפתקה באוטובוס, דביר.
- ❖ נעמי שמואל, ילדת הקשת בענן, הקיבוץ המאוחד.

| סרטים                                                            |                                                                              |                           |
|------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------|---------------------------|
| הטלוויזיה הישראלית                                               | סיפור המבצע החשאי של העלייה האתיופית בתחילת שנות ה-80                        | מפורט סודן לירושלים       |
| הטלוויזיה הישראלית                                               | סיפור קליטתם של העולים מאתיופיה במבצע משה                                    | דרך העיניים               |
| הטלוויזיה הישראלית בשיתוף עם המשרד לקליטת עלייה והסוכנות היהודית | מסיפוריהם האישיים של יהודי אתיופיה                                           | המסע – יציאת אתיופיה 1984 |
| ערוץ 2 בשיתוף עם משרד הקליטה ומכון "נהורה"                       | ראיונות עם עולים מאתיופיה המספרים על החיים באתיופיה ועל האכזבה עם ההגעה לארץ | דברים ששמרנו בבטן         |

#### קבוצה מספר 5:

ביתן העלייה מחבר המדינות (1990 ועד היום)

המשק שנים ארוכות התקיים מאבק מלא כיסופים של יחידים אמורים במיוחד  
כמו איזה נוצל נשז מדיניות ברית המועצות אשר סברה את גבולותיה ואסרה  
על יהודים לעלות לישראל.

עם פירוקה של ברית המועצות ב-1989 הורשו היהודים לעזוב אותה ורבים  
בחרו לעלות למדינת ישראל. ובק. בראשית 1990 זינקה העלייה לישראל לקצה  
שלא היה כמוהו מאז העלייה ההמונית בראשית עצמאותה של המדינה: ב-1990  
עלו לישראל 190,000 עולים. ב-1991 עלו 171,000 עולים. ובק. עז סוף העשור עלו  
כמיליון יהודים מחבר המדינות.

רובם של העולים לא עלו ממניעים ציוניים-אידיאולוגיים כי אם בשל מצוקות  
כלכליות והכמיהה לחיות במדינה דמוקרטית. רבים מהם נשואים לפני זוג שאינם  
יהודים ותוצעת היהודית-ציונית רופפת.

קהילה עצומה זו חוותה מהפך המאה העשרים הן את השואה והן את  
הקומוניזם. אלו אנשים שחוו משטר ערץ ואינצוקרפין ציה אידיאולוגית.  
מיליון אנשים אלו. שאלו ארצה מחבר המדינות העמידו את החברה הישראלית  
בפני הצורך להתמודד לא רק עם תהליך קליטתם על כל הקשיים הכרוכים בכך.  
אלא גם עם שאלת זהותה וערכיה.

מספרם השגור של העולים הביא לשינויים דמוגרפיים ותרבותיים מרחיקי לכת  
בחברה הישראלית.

## **ספרים**

❖ מרדכי נאור, ספר העליות – מאה שנה ועוד של עלייה וקליטה, מסדה.



## קבוצה מספר 6:

### עלייה ממדינות הרווחה מקום המדינה ועד היום

מחיל (ראשי תיבות: מתנזבי חול לארץ) הוא כינוי לכ-3,000 מתנזבים מ-29 מדינות אירופה וארה"ב בעיקר, חלקם לא יהודים, שסירתו בכוחות ישראל במלחמת העצמאות. עד לתקופה קצרה אחריה. 110 מהם נהרגו בקרבות. לאחר סיום המלחמה מיעוטם נשארו בארץ וקשרו את גורלם המדינה הישנה כפר דניאל (ליצ' לוד) נוסד בידי מתנזבי מחיל מארצות אנאלו-סקסיות. כמאה אלף עולים ממדינות המערב עלו משנות ה-90 – על פי ממצאי מרכז המידע והמחקר בכנסת.

משנת 2000 נרשמה עלייה מרשימה במספר העולים מארה"ב, מבריטניה ומשאר ארצות המערב. ה-2006 עלו 3,200 עולים מארה"ב. מדובר בשיא מאז שנת 1983. בין העולים גם סט אלוק. העולה ה-10,000 שהגיע מצפון אמריקה באמצעות ארסון "נפש בנפש". עבור אלוק ורעייתו רייצ'ל, היתה העלייה לארץ השמחת חלום וקיום הבטחה שהם נתנו לזה לזו בשנת 2000. לזכרי אלוק, "רייצ'ל" השביעה אותי, שאם היא תחזור אליהם בישראל ונתחתן, נעשה ביחד עליה". כעת אומר אלוק, תושב ניו-יורק, נעים לישראל, "הבית האמיתי שלנו".

ארטאן "נפש הנפש" הוקם בשנת 2001 במטרה לסייע ולעודד את העלייה מצפון אמריקה. הארטאן מסייע לעולים להתמודד עם קשיים מכל סוג. פרום העלייה ולאחר העלייה החל מסיוע בספי ושירותים סוציאליים, צרכ מציאת זיווג ומקום עבודה ועד להשתלבותם בחברה הישראלית. במאי 2006 החל הארטאן לפעול גם בהיטות. הארטאן מצווחים על אחוזים לכוהים מאוז של עולים שבוחרים להישאר לישראל באופן סופי.

### **ספרים**

- ❖ מרדכי נאור, ספר העליות – מאה שנה ועוד של עלייה וקליטה, מסדה.
- ❖ מרדכי נאור, ספר המאה, היסטוריה מצולמת של ארץ-ישראל במאה העשרים, עם עובד.